

עדיין לא הוכנסה הגהה זו לדבריהם] וכיאר טעם הגהתו אך מסיק שדעת תוס' שיש שיעור לכלי חרס בתחילתו. ואלו המהר"ם שם הסכים להגהת מהרש"ל. [ולעצם הענין גם רבינו הלל בפ"י הראשון לתו"כ פרשת שמיני (יא, לג) סובר דכל"ח יש לו שיעור. וכ"ה גם בשו"ת הראב"ד (עמ' עג): "ל מפני שפירש הכתוב תוך לכלי חרס ולא פירש לכלי עץ אלא מהיקישא דשק וכו' הילכך לגבי כלי חרס לא חשיב בית קיבול עד שיהא בו כדי רביעית ובכלי עץ כל שהוא. ועי' מאירי חולין שם, מקואות פ"ד מ"ג ובסד"ט כלים שם (עה, ב)].

^{הנ"ל}

טו] דגים וחגבים שמתו קודם שנאספו.

בספר העיטור הלכות שחיטה ש"ב ח"ג [כה, א] הביא בשם רב סעדיה גאון דדגים וחגבים שמתו במים אסורין, ושרה"ג ורנ"ג חלקו עליו. והביאו הכס"מ הל' שחיטה פ"א ה"ג.

והנה שיטת רס"ג תמוהה מאוד מכמ"ק בחז"ל וכבר העיר רנ"ג (בס' העיטור שם) מתוספתא מפורשת במסכת תרומות פ"ט ה"ו אוכל אדם דגים וחגבים בין חיים בין מתים ואינו חושש. ובתוס' חולין סו, א ד"ה במאי הביאו עוד ד' ראיות מהש"ס (כריתות יא, ב. שבת ז, ב. ע"ז לח, א. וע"ז מ, ב) שדגים וחגבים שמתו במים קודם שנאספו מותרים. ומכל המקומות האלה נסתרת שיטת רס"ג.

הבית יוסף יור"ד סי' יג הביא בתוה"ד דברי רס"ג וז"ל: וכתב הרמב"ם (שם) כיון דדגים וחגבים אינם טעונים שחיטה אם מתו מאליהן בתוך המים מותרים ומותר לאכלן חיים. וכ"כ בעל העיטור ודלא כרבינו סעדיה דאמר (חיים) [מתים כ"ה לנכון בב"י דפו"ר וכך מובא גם בכס"מ שם. ובהגהות והערות לטור החדש הניחו הנוסח הישן ולא שמו לב לדברי הכס"מ הנ"ל שנוסח הדפו"ר הוא הנכון אסורים. ורבינו נסים מיייתי סייעתא דגרסינן בתוספתא תרומה וכו' וגם הרשב"א (תוה"כ הארוך ב"ה ש"ב דף נח ע"ב) הביא תוספתא זו. ולי נראה דרבינו סעדיה נמי לא משום אבר מן החי אסר להו אלא משום כל תשקצו כדמוכח פרק ר"ע (שבת ז, ב) עכ"ל. ועי' כנה"ג שם אות ז בשם דמש"א ביאור דברי הב"י. ובשארית יהודה יור"ד סי' יג מבאר שיטת רס"ג דהטעם דדגים שמתו במים אסורים משום דבעינן "אסיפה" בעודן חיים. ובהכי מיירי התוספתא שמתו אחר שנאספו בעודן חיים, אבל מתו במים קודם שנאספו אסורין. הרי דמחדש כאן מתיר של "אסיפה" דאסיפתן מתירתן. גם בן דורם מהרשד"ם כחלק יור"ד סי' יג הביא דעה זו שיש מי שאוסר הדגים אם מתו בתוך המים, ועי' דרכי תשובה יור"ד שם סק"ה שהביא דעה זו של מהרשד"ם ושיש חולקים.

והנה מצינו מקור נוסף בגאונים בו מובאת שיטת רס"ג בענין זה אך באופן אחר, והוא בתשובת רה"ג שבשו"ת הגאונים גאניקה (עמ' 45) וז"ל: ודשאלתון הרי דתנן (ע"ז לט, ב) החגבים מן הסלילה אסורין ומן ההפתק מותרין מכלל דחגבים מייתי שרו, ועוד מדתנן (שבת ז, ב) ר' יהודה אומ' אף המוציא חגב חי טמא, ומשנינן עד דמוקמינן דילמא מאית ואכיל ליה, מכלל דחגב טהור אי מיית שרי, וקשי לן מאי דאשכחנן לרבנו מר רב סעדיה ז"ל דאמ' חגבים שמתו אסורין ודגים שמתו מותרין ולא ידעינן מהאי טעמ' או הילכתא או מנהגא וחומר הוא דאיתמר ואנן לא שמיע לן מאן דאכיל להו ובתורת איסור נהגו קדמונינו בהן יליף לן מרן. והשיב רה"ג: אנחנא לא שמיע לנא דמר רב סעדיה גאון נ"ע אסר חגבים מתים אלא ודאי כדגים דאמו בין לענין אכילתן בין לענין דמן ומנהגא דעלמא

מוריה, שנה עשרים וחמש, גליון ט—י (רצז—רצח), מנ"א תשס"ג

דמיתי שליפי חגבים ושאדו להון בדודי אע"פ [= מפני] שרובן מתים ומאן דאמרין מתים אסורין אטו לשחיטה מצרכי להו או לחניקה ביד ישראל. עכ"ל.

הרי שהשואל שמע שיטת רס"ג רק בחגבים שמתו באויר קודם שנאספו ולא בדגים שמתו במים. וכאן כבר לא שייך הטעם של בעל שארית יהודה, שאם טעמו נכון מ"ש חגבים מדגים, ועוד הרי אסיפה בדגים כתיב.

והנה הגר"פ פרלא הביא תשובה זו של רה"ג (שנדפסה גם בהפּלס שנה שניה עמ' עד) וכדרכו האריך לבאר שיטת רס"ג כפי שהביאה רה"ג בדבריו מיירי רק בחגבים ולא בדגים. אולם האמת יורה דרכו ששיטת רס"ג אינה כן אלא ס"ל כדעת הגאונים שלאחריו שדגים וחגבים טהורים מותרין בין חיים ובין מתים. וחילי ידי מדבריו בפירושו לתורה (י"ם תשכ"ג) בהוצאת מוסד הרב קוק עמ' קפז וקפת ועמ' קצב. ומשום החשיבות שבכירור הדבר נראה לנכון להעתיק כל דבריו שם וז"ל בעמ' קפז:

[ואת נבלתם תשקצו] וכן תתבאר סתירת מה שאמר [= אחד החדשים, קרי הקראים] שדגים שמתו אסורים באכילה שהרי קראם הכתוב נבלה ואלו נקראו נבלה רק דגים טהורים היה משמע שאסור לאכלו אם ננית שמה שאמר ה' לא תאכלו כל נבלה כולל הכל. אבל לא נקרא נבלה אלא דג טמא בלבד שהרי נאמר בתחלת הפסוק ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו ואת נבלתם תשקצו, מזה משמע שדג טמא שמת אסור כדרך שהוא אסור כשהוא חי, אבל יותר קרוב לומר מבלי להחליט על כך אלו היה הדג הטהור שמת אסור לא היה צריך עוד לאסור עלינו דג טמא שמת, אבל מכיון שאסור עלינו דג טמא שמת הרי משמע מכך שדג טהור שמת אינו אסור, וזה קרוב יותר לדרכי ההיקש, ומה אפשר לומר על מי שהופך ראית ההתר לראיה לאיסור בלי שירגיש בכך? אמנם אנו אומרים שהדגים שמתו מותרים לא משום הראיה הזו אלא מפני שכך נאמר בקבלה.

ולהלן שם בעמ' קפת: "ולא עוד אלא אפילו אם נרצה להודות לו שיהא הספור צווי, על אף שזה בטל, יש לנו לומר עם כל זה שמה שאמר הכתוב "יאסף" דבר הכתוב בהוה ואינו תנאי, והוא שצאן ובקר צריכים לשחטם מפני שדרכם להיות מצוים בין בני אדם ואין דרך הדגים להיות מצוים, לפיכך נאמרה בהם אסיפה לפי שכך הוא מצוי, ויהיה פירוש זה מעין מה שנאמר בחיה אשר יצוד ציד חיה או עוף (ויקרא יז, יג) שאין זה תנאי, אלא אפילו קנה האדם חיה או עוף או ניתנו לו במתנה חייב לכסות דמם, ואמר הכתוב אשר יצוד מפני שדבר בהוה, לפי שדרך השגת החיה או העוף על ידי צידה כיון שאינם מצוים בין בני אדם, כך יהיה אמרו יאסף להם, דבר בהוה וברגיל. ונוסף על כך גם אלו רצינו להניח כדבריו כי יאסף הוא תנאי ושהוא במקום שחיטת בהמה כמו שאמר, כי גם אז היו לוחצים אותו הקושיות לחדול מלהקיש אותם, לפי שכיון שהקיש את האסיפה לשחיטה מוכרח שתהיה האסיפה בכלי כמו שהשחיטה בכלי, ושתהיה האסיפה באבר מסויים כמו שהשחיטה באבר מסויים, ושהיה באסיפה אופנים רבים מהם מותרים ומהם אסורים כמו שיש לשחיטה אופנים שונים מהם מותרים ומהם אסורים, ולכן או שיתחייב בכל הדברים הללו או שישוב לסתור את ראיתו". ולהלן שם עמ' קצב מבואר להדיא שגם חגבים מותרים בכל ענין וז"ל: "... ויבא בקבלה שהארבה כדגים אינן צריכים שחיטה ולא אסיפה, אלא מותרים הם בכל אופן ואף כשהוא חי מתנועע" (שבת צ, ב).

3 שמוש זה של המלה אע"פ נפוץ בספרי הגאונים ועיין במכתבי שבראש ספר "סדר תנאים ואמוראים" מהדורת מכון "נוה אשר", שם הבאתי סמוכין לזה.

מבואר ומפורש שדעת רס"ג כדעת רה"ג שדגים וחגבים א"צ אסיפה ומותרים בין חיים ובין מתים אף קודם שנאספו. ונקל לשער כיון שרס"ג התווכח על כך עם הקראים שבזמנו, יוחס לו בטעות מפי השמועה דעתם של הקראים. [ומצינו כן בעוד מקום אחד לענין זבה גדולה בראיית ג' מפורזים, ר' תוס' נדה נד, א ד"ה וארבעה בשם רס"ג ואכ"מ]. כששלחתי הדברים הנ"ל להגר"ח קנייבסקי שליט"א עמש"כ בספרו שיח השדה ח"ב (ב"ב תשל"ז) בקונטרס "קרני חגבים" סי' ג לבאר שיטת רס"ג, דס"ל דחגבים שייך בהם איסור נבילה אף דלא בעו שחיטה ואיסור נבילה הוא רק במתה מאליה יעו"ש. אמר לי שכתב זאת בגליון ספרו.

טז] חי' הרשב"א גיטין מט, א: וק"ו להקדש וכו'. גיטין שם: וק"ו להקדש, מאי כו' להקדש וכו'. ובגמ' שו"ט היאך איירי דחייב להקדש. ובחי' הרשב"א שם הקשה אמאי לא מוקי לה במועל בהקדש שמשלם ממיטב. וכתב בשם תוס' בזה"ל: "כתבו בתוס' משום דההוא מפקא לן בהדיא מקרא ולא ילפינן בק"ו (דנזקי הדיוט) [מנזקי הדיוט] דכתיב בתרומה ואשר חטא מן הקודש ישלם, ומייתי לה בג"ש דישלם דכתיב מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם כדחזינן בריש ב"ק אתיא נתינה ישלם כסף וילפינן בג"ש קדש מתרומה" עכ"ל. וכל רואה ישתומם דליכא דין מיטב בתרומה אלא רק דמשלם פירות מחולין מתוקנים דבעינן דבר הראוי להיות קודש. ועוד, דהפסוק ואשר חטא מן הקדש ישלם (ויקרא ה, טז) לא מיירי כלל בתרומה אלא במעילה. בחוברת קול תורה (ניסן תשס"ב) מובא מכתב מהגרא"מ ש"ך זצ"ל שנשאל כנ"ל דבתשלומי תרומה דמשלם מחולין מתוקנין ל"ש דין מיטב. והשיב על כך בזה"ל: "בכלל אין מובן דברי הרשב"א, שהקרא ואת אשר חטא מן הקדש ישלם כתיב לא בתרומה רק במועל בהקדש בפ' ויקרא ה' וכן נדרש מהפסוק הזה בפ' הזהב ואת אשר חטא מן הקדש ישלם לרבות פחות מש"פ להשבון ופשוט שיש ט"ס בהרשב"א וכן צריך להיות שם, ולא ילפינן בק"ו דנזקי הדיוט דכתיב ב"הקדש" ואשר חטא מן הקדש וכו' במקום ובתרומה צריך להיות בהקדש. וסוף דבריו שם שכתוב "וילפינן קדש קדש מתרומה" מקומן של התיבות הללו הוא לעיל מזה שכתב שם הרשב"א וא"ת והא בתרומה קרן מיהא משלם וכו' וא"כ אף בהקדש נאמר כן "וילפינן קדש קדש מתרומה" כך צריך להיות וט"ס דמוכח יש כאן ואין מקום להקשות" עכ"ל.

ובאמת מוכרחים לומר שיש כאן ט"ס שהרי כדי לתרץ הקושיא אין צורך לתרומה כלל, אלא ילפינן מעילה בגז"ש דישלם, דמשלם ממיטב. וכ"ה בשטמ"ק ב"ק ו, ב בשם מהר"י כץ ובשיטה מכת"י גיטין שם.

אך מאידך יש לעורר שגם בדפו"ר וגם בכת"י של חי' הרשב"א (שניהם שונים ואינם ממקור אחד) נמצא כן וקשה להגיה בב' מקומות ולומר ששני סופרים או מעתיקים טעו טעות שוה. ועוד דאיך קרה שהמילים וילפינן וכו' נעתקו ממקומן. ובעיקר שאין להם כ"כ צורך במקום המוצע, כיון שבסמוך לאותו מקום כבר הזכיר הרשב"א הך גז"ש קדש קדש מתרומה, יעו"ש.

לכן עלה ברעתי להעמיד הגירסא כמות שהיא ולהציע פירוש אחר לדברי הרשב"א וזאת בהניח ב' הנחות. האחת דהרשב"א ס"ל דלא יתכן שיהיה דין בהקדש שאינו בתרומה כיון שמעילה הוקשה לתרומה. והשניה דהרשב"א ס"ל דשייך מיטב גם בתשלומי תרומה, אף דמשלמים מפירות וכפי שיבואר להלן.

מוריה, שנה עשרים וחמש, גליון ט—י (רצז—רצח), מנ"א תשס"ג